



**SUSTAINABILITY**  
FUTURE GROWTH

## **QEYRİ-TEXNİKİ XÜLASƏ:**

**SON HESABAT:**

**ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL SAHƏ ÜZRƏ MÜSTƏQİL MƏSLƏHƏTÇİ**

**ŞAHDƏNİZ LAYİHƏSİNİN LUKOYL OVERSİZ ŞAHDƏNİZ -  
MƏRHƏLƏ 2 İŞLƏRİNİN ƏTRAF MÜHİTƏ VƏ SOSIAL SAHƏYƏ  
TƏSİRİNİN NƏZƏRDƏN KEÇİRİLMƏSİ VƏ AUDİTİ**

**AZƏRBAYCAN**

**May 2015-ci il**





## **MÜNDƏRİCAT**

<b>1. GİRİŞ.....</b>	<b>3</b>
<b>2. NƏZƏRDƏN KEÇİRMƏ VƏ AUDİTİN MƏQSƏDLƏRİ VƏ ƏHATƏ DAİRƏSİ .....</b>	<b>3</b>
<b>3. NƏZƏRDƏN KEÇİRMƏ METODOLOGİYASI VƏ MƏZMUN .....</b>	<b>5</b>
<b>4. LAYİHƏNİN ƏSAS EKOLOJİ VƏ SOSIAL AMİLLƏRİ VƏ TƏSİRLƏRİ .....</b>	<b>7</b>
<b>5. ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL SAHƏNİN İDARƏ EDİLMƏSİ.....</b>	<b>10</b>
<b>6. KREDİTOR QRUPUN TƏLƏBLƏRİ VƏ SİYASƏTLƏRİ İLƏ MÜQAYİSƏDƏ NƏTİCƏLƏR.....</b>	<b>12</b>
<b>ƏTRAF MÜHİTİN VƏ SOSIAL SAHƏNİN İDARƏ EDİLMƏSİ / MARAQLI TƏRƏFLƏRİN CƏLB EDİLMƏSİ .....</b>	<b>12</b>
<b>İŞÇİ QÜVVƏSİ VƏ İŞ ŞƏRAİTİ .....</b>	<b>15</b>
<b>EHTİYATLARIN SƏMƏRƏSİ VƏ ÇİRKLƏNMƏNİN QARŞISININ ALINMASI .....</b>	<b>16</b>
<b>İCMANIN SAĞLAMLIĞI, ƏMƏYİNİN TƏHLÜKƏSİZLİYİ VƏ MÜHAFİZƏSİ .....</b>	<b>16</b>
<b>MƏCBURİ KÖÇÜRÜLMƏ.....</b>	<b>16</b>
<b>BİOLOJİ RƏNGARƏNGLİYİN QORUNMASI VƏ CANLI TƏBİİ EHTİYATLARIN DAVAMLI İDARƏ EDİLMƏSİ.....</b>	<b>17</b>
<b>YERLİ ƏHALİ .....</b>	<b>18</b>
<b>MƏDƏNİ İRS .....</b>	<b>18</b>
<b>7. NƏTİCƏ .....</b>	<b>19</b>



## **1. GİRİŞ**

BP Kaspian şirkəti tərəfindən işlədilən Şahdəniz Layihəsinin səhmlərinin 10 %-nə malik olan Lukoyl Oversiz Şahdəniz (LOŞ) şirkətini maliyyələşdirməni planlaşdıran kreditorlar qrupunun dəvət etdiyi ətraf mühit və sosial sahə üzrə müstəqil məsləhətçilər Azərbaycanda yerləşən Şahdəniz Mərhələ 2 neft və qaz hasilatı Layihəsinin ətraf mühitə və sosial sahəyə təsirinin nəzərdən keçirilməsini və auditini başa vurdular. Bu hesabat Ətraf mühit və sosial sahənin nəzərdən keçirilməsi zamanı aşkar edilmiş nəticələrin qeyri-texniki xülasəsidir.

Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (AYİB) Qara Dəniz Ticarət və İnkişaf Bankı və Asiya İnkişaf Bankının və digər mümkün kommersiya banklarının daxil olduğu kreditorlar qrupu adından Şahdəniz Mərhələ 2 Layihəsinin mümkün maliyyələşdirilməsi məqsədilə aparılmış ətraf mühit və sosial sahənin nəzərdən keçirilməsinə rəhbərlik edir. Kreditorlar Qrupu LOŞ şirkətini Şahdəniz Layihəsinin operatoru kimi deyil, birgə müəssisə üzvü qismində maliyyələşdirməni nəzərdən keçirir. Bu səbəbdən də, ətraf mühitin mühafizəsi və sosial sahəyə baxış bu layihənin davam edib etməyəcəyinə deyil, daha çox Lukoil Şahdəniz Layihəsinin onların payına düşən hissəsi üçün maliyyə təmin edilməsinə ünvanlanmışdır.

Şahdəniz qaz yatağı Bakıdan təxminən 100km cənub-şərqdə, Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda yerləşir. Yataqda hasilat Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti (ARDNS) ilə LOŞ-nin da daxil olduğu xarici şirkətlər konsorsiumu arasında bağlanmış Hasilatın Pay Bölgüsü Sazişinin (HPBS) şərtləri altında mərhələlərlə aparılır.

Hasilata 2006-cı ildə başlamış ŞD Mərhələ 1 əməliyyatlarına qazma və qaz və mayelərin ayrılması ilə məhdudlaşan emal qurğuları ilə təchiz edilmiş stasionar platforma, qaz və kondensatı sahildəki qəbul məntəqəsinə nəql etmək üçün iki dəniz ixrac boru kəmərləri, Bakıdan təxminən 50km cənub-qərbdə yerləşən Səngəçal Terminalındakı qaz emalı və kondensat qurğuları daxildir. Cənubi Qafqaz Boru Kəməri (CQBK) Azərbaycanın və Gürcüstanın ərazisindən çəkilmişdir və 2007-ci ilin iyul ayından etibarən ŞD Mərhələ 1 Layihəsi üzrə qazı Türkiyəyə təchiz etməyə başlamışdır.

Şahdəniz Mərhələ 2 Şahdəniz yatağının işlənməsinin ikinci mərhələsini təmsil edir və məhsulun ixracı üçün CQBK layihəsinin genişləndirilməsi ilə əlaqədardır.

## **2. NƏZƏRDƏN KEÇİRMƏ VƏ AUDİTİN MƏQSƏDLƏRİ VƏ ƏHATƏ DAİRƏSİ**

Layihə kreditorunun ekoloji və sosial siyasətlərinə əməl etmək üçün Şahdəniz Mərhələ 2 Layihəsi Layihənin ətraf mühitə və sosial sahəyə təsirləri aydın müəyyən edən, bu təsirlərin əhatə dairəsini və miqyasını qiymətləndirən və layihənin milli və beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş standartlara əməl etmək üçün təsirlərdən necə yayınacağını, onları azaldacağını və ya digər üsulla necə idarə edəcəyini təsvir edən hərtərəfli Ətraf mühitə və Sosial sahəyə Təsirin

Qiymətləndirilməsi (ƏMSSTQ) sənədini tələb edir. Bu tələb əsasında Kreditor Qrupu kreditorların tələbləri əsasında mövcud ƏMSSTQ sənədlərini nəzərdən keçirmək və mövcud qurğuların ekoloji və sosial tələblərə uyğunluğunu təftiş etmək məqsədilə Sustainability Pty Ltd şirkətini (Sustainability) Ətraf Mühit və Sosial Sahə üzrə müstəqil məsləhətçi (ƏMSSMM) kimi dəvət etmişdir.

Ətraf mühitə və sosial sahəyə təsirin nəzərdən keçirilməsi və auditinin məqsədi ƏMSSTQ də daxil olmaqla Layihənin ətraf mühit və sosial statusu ilə bağlı standartlarının kreditor qrupunun ekoloji və sosial fəaliyyət standartları, tələbləri və siyasətləri ilə müqayisədə müstəqil qiymətləndirilməsini aparmaqdır. Yoxlama və audit diqqəti Layihə nəticəsində yaranan sosial və ekoloji dəyişikliklərin qiymətləndirilməsinə və təklif edilən təsiri azaltma tədbirlərinin tətbiqi və səmərəsinin qiymətləndirilməsinə yönəlmişdir. Layihənin Kreditorun siyasətləri nöqtəyi-nəzərindən qiymətləndirilməsi üçün əsas aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

- Ekvator prinsipləri III 2013;
- Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının (BMK) Ekoloji və sosial yönümlü fəaliyyətinin Əsas Müddəaları - 2012; o cümlədən Ekoloji və Sosial Fəaliyyət Standartları
- BMK Ümumi Ekoloji Vəziyyət və Təhlükəsizlik Qaydaları 2007;
- AYİB Ətraf Mühit və Sosial Sahə üzrə Siyasət (2008) və İstismar Tələbləri<sup>1</sup>;
- AYİB Alt-Sektorların Ətraf Mühit və Sosial Sahə üzrə Qaydaları: Neft və Kömür Məhsulları;
- AİB Təhlükəsizlik Direktivləri və digər sosial tələblər (AİB Gender və İnkişaf Siyasəti, AİB Sosial Parametrlərin AİB Əməliyyatlarına daxil edilməsi Siyasəti, və AİB İctimai Əlaqələr Siyasəti);
- Layihənin Ətraf Mühitin və Sosial Sahənin İdarəedilməsi Planları; Ətraf Mühit və Sosial Sahədə Tədbirlər Planları; Maraqlı tərəflərin Cəlb edilməsi Planları, o cümlədən daxili və xarici şikayət vermə mexanizmləri; və Layihə üçün sağlamlıq və təhlükəsizliyə dair müddəalar və qeydlər;
- Azərbaycanda müvafiq milli qanunlar;
- Beynəlxalq ətraf mühitə dair sazişlərə və qabaqcıl beynəlxalq təcrübələrə uyğunluq; və

Ətraf mühit və sosial sahənin nəzərdən keçirilməsi və auditinin nəticələri bu qeyri-texniki xülasəyə əməl etməklə tam ƏMSSMM hesabatında verilmişdir.

---

<sup>1</sup> Bu layihəyə baxış 7 noyabr 2014-cü ildən əvvəl başlamışdır və ona görə də 2008-ci il siyasəti uyğun idi.

Şahdəniz Mərhələ 2 Layihəsinin ekoloji və sosial sahənin nəzərdən keçirilməsinin əhatə dairəsi aşağıdakılardan ibarətdir:

- 2 yeni körpü ilə birləşmiş platformanın daxil olduğu ŞD Bravo (ŞDB) adlanan stasionar platforma kompleksi:
  - Hasilat və rayzerlər platforması; və
  - Yaşayış sahələri və köməkçi modullar platforması
- Sualtı manifoldlar, əlaqədar quyu dəstləri və axın xətləri. Sualtı kompleksə mobil qazma qurğularından istifadə edərək qazılmış cəmi 26 quyu; və
- Qurudakı terminal qurğularına apararı yeni sualtı qaz və kondensat boru kəmərləri və Terminaldan platforma kompleksinə gedən xüsusi təyinatlı monoetilen qlikol idxal boru kəməri;
- Səngəçal Terminalında genişlənmə sahəsi daxilində ŞD2 Layihəsi üçün quruda emal qurğuları.

ŞD2 Layihəsinin əhatə dairəsinə Terminalda qaz ixrac sıxıcı, ölçmə və əlaqədar köməkçi modulların layihəsi və tikintisi daxildir, lakin Terminaldan müştərilərinə qaz nəql edən mövcud Cənubi Qafqaz Boru kəmərinin tutumunun genişləndirilməsi üçün ayrıca layihədə nəzərdə tutulmuş iş daxil deyil. Qaz ixrac boru kəmərləri təklif edilən Layihə maliyyələşdirilməsinə birbaşa daxil edilməsə də, bu qurğuların Layihənin təsir sahəsi daxilində olacağı hesab edildiyi üçün, onlar da ətraf mühit və sosial sahənin nəzərdən keçirilməsinə daxil edilməlidir. Əlavə olaraq, layihəyə dəstək məqsədilə birbaşa və ya üçüncü tərəflərin işlətdiyi qurğuların da (məsələn, ATA Tikintisi Sahəsi və Serenya Təhlükəli Tullantıların İdarə olunması Obyekti) təsir sahəsi daxilində olması nəzərdə tutulur.

### **3. NƏZƏRDƏN KEÇİRMƏ METODOLOGİYASI VƏ MƏZMUN**

Ətraf mühit və sosial sahə üzrə təcrübəli məsləhətçilər komandası ətraf mühitin və sosial sahənin müstəqil nəzərdən keçirilməsinə və auditini həyata keçirərək, (1) ictimaiyyətə açıqlanmış ekoloji və sosial sənədlər və (2) baxışın bir hissəsi olaraq, ictimai mülkiyyətdə olmayan BP şirkətinin təchiz etdiyi məlumat əsasında qiymətləndirməni başa vurdular. Buraya Ətraf Mühitə və Sosial Sahəyə Təsirin Qiymətləndirilməsi sənədlərinin və əlaqədar Ekoloji və sosial hesabatların, planların, siyasətlərin və strategiyaların nəzərdən keçirilməsi daxil idi. Ekoloji və sosial səmərənin səviyyəsini qiymətləndirmək üçün nəzərdən keçirilmiş sənədlərə tikinti fazasının idarə edilməsi planları, prosedurları, audit hesabatları, yoxlama qeydləri, təlim qeydləri, qəzaların tədqiqatı və monitoring üzrə verilənlər daxildir. İşçilərin sağlamlığına və təhlükəsizliyə dair sənədlərin nəzərdən keçirilməsinə planlaşdırma fazasının və tikinti fazasının peşə sağlamlığı və təhlükəsizlik siyasətləri, planları və strategiyaları;

təhlükəsizlik statistikas; auditlər və yoxlamalar; və riskin qiymətləndirilməsi metodologiyaları və nəticələri daxil idi.

Məlumat müvafiq Şahdəniz layihəsi işçilərindən və sahəyə səfərlərdən, o cümlədən aşağıdakı tədbirlərdən əldə edilmişdi:

- Layihənin dizayn komandasının BK Lezerhed (Leatherhead) ofisində 17 noyabr 2014-cü il tarixdə Layihənin dizayn əməkdaşları ilə keçirilmiş yığıncaqlar;
- Azərbaycan, Bakı şəhərində 20 noyabr 2014-cü ildə Şahdəniz Layihə komandası ilə keçirilmiş yığıncaqlar və müsahibələr;
- 21 noyabr 2014-cü il tarixdə Səngəçal Terminalının tikinti sahəsinə səfər; buraya tikintinin sağlamlıq, təhlükəsizlik və ətraf mühitin mühafizəsi əməkdaşları ilə yığıncaqlar və terminalın genişləndirilməsi üzrə cari tikinti sahəsinin nəzərdən keçirilməsi daxil idi.

Kreditor Qrupunda dövrüyyə, nəzərdən keçirmə və şərhlər üçün ilkin Ətraf Mühitin və Sosial sahənin nəzərdən keçirilməsi və Audit Hesabatının layihə variantı təqdim edildi (27 fevral 2015-ci ildə sahəyə səfərdən sonra). İlkin layihə hesabatı Layihənin kreditor siyasətlərinə və fəaliyyət standartlarına/tələblərinə uyğunluğunu nümayiş etdirməyə mane olan bir sıra çatışmazlıq dəlillərini təqdim etdi. LOŞ operator ilə əlavə ətraf mühit və sosial sahə üzrə müzakirələrə və dəlillərin çatışmazlığını aradan qaldırmaq üçün sənədlərin xahiş edilməsinə vasitəçilik etdi. LOŞ 27 aprel 2015-ci ildə Sustainability şirkətinə ətraf mühit və sosial sahəyə dair əlavə məlumat paketini təqdim etdi və aşkar edilmiş nəticələrə dair ilkin hesabat variantı bu Qeyri-Texniki Xülasədə verilmiş son hesabatda müvafiq olaraq yeniləndi.

ŞD2 layihəsinin ətraf mühit və sosial sahə yoxlanışlarının həcmində həm normativ tələblər, həm də operatorun (BP) standartları vasitəsilə ŞD Layihəsinə tətbiq edilən ekoloji və sosial meyarlar və təsirin qiymətləndirilməsi və idarəetmə üsullarından fərqlənən Kreditor qrupunun ekoloji və sosial səmərə standartları, tələbləri və siyasətləri ilə müqayisədə nəzərdən keçirmə daxil idi. ƏMSSMM bu fərqləri qəbul edərək, nəzərdən keçirmə və audit nəticələrinin Kreditor Qrupun tələblərinin məqsədinə və siyasətlərinə uyğunluğunun sistemli prosedur qiymətləndirilməsini aparmayıb (belə qiymətləndirmə ƏMSSTQ sənədlərinin Kreditor Qrupunun ekoloji və sosial meyarlarına cavab vermə niyyəti ilə hazırlanması halında tətbiq edilə bilərdi), belə tələb və siyasətin məqsədi baxımından müzakirə etdi.

Ətraf mühit və sosial sahənin nəzərdən keçirilməsinin və auditinin nəticələri həmçinin qəbul etdi ki, LOŞ Kreditor Qrupundan vəsait almaq niyyətində olan bir tərəf kimi Şahdəniz Layihəsinin operatoru deyil və Layihənin ekoloji və sosial fəaliyyətə təsiri asanlaşdırmaq qabiliyyəti məhduddur. Layihənin Kreditor Qrupunun həmçinin, siyasət və standartlarına uyğun ekoloji və sosial fəaliyyətin nümayiş etdirməsini asanlaşdırmaq qabiliyyəti məhduddur. Bu baxımdan, ƏMSSMM işinin nəticələri Kreditor Qrupunun öhdəlikləri ilə uyğunluğu

natamam ola biləcək və operatorun və ya onun podratçılarının fəaliyyətinə məhdud girişlə əldə edilmiş məlumat əsasında qiymətləndirildiyini qəbul edir. Kreditor Qrupunun standartları və siyasətləri ilə uyğunluğu qiymətləndirmək üçün natamam və ya məhdud məlumat olduğu hallarda ƏMSSMM ŞD Layihəsində keçmiş fəaliyyəti və təcrübələri nəzərdən keçirmiş və operatorun global miqyasda tətbiq etdiyi təcrübələri, siyasətləri və idarəetmə sistemləri haqqında biliyinə əsasən peşəkar qiymətləndirməni tətbiq etmişdir.

#### **4. LAYİHƏNİN ƏSAS EKOLOJİ VƏ SOSIAL AMİLLƏRİ VƏ TƏSİRLƏRİ**

Şahdəniz Mərhələ 2 ətraf mühitə və sosial sahəyə təsirin qiymətləndirilməsi 1999-cu ildən etibarən toplanmış geniş çeşidli ekoloji, sosial və mədəni irsi tədqiqatlar əsasında əldə edilmiş ekoloji və sosial amilləri və təsirləri müəyyən etdi və qiymətləndirdi. Ətraf mühitə təsirlər layihənin növbəti fazaları üçün aşkar edilmiş və qiymətləndirilmişdir: İlkin İnfrastruktur İşləri; Qazma və tamamlama; Tikinti, quraşdırma, xəttə qoşma və istismara buraxma (XQİB); və Əməliyyatlar.

Dənizdə aparılan qazma və tamamlama proqramının bütün amillərinin təsirinin Layihənin davam edəcəyi bütün müddət ərzində (təxminən 20 il) Şahdəniz qazma fəaliyyətlərinə tətbiq edilənlərə oxşar nəzarət, monitorinq və azaltma tədbirləri vasitəsilə az mənfi əhəmiyyətə malik olacağı proqnozlaşdırılmışdır. ƏMSSSTQ dənizdə aparılan qazma əməliyyatları ilə əlaqədar tullantıların əsas aradan qaldırılması tədbirlərini, o cümlədən qazma üsullarının və dənizə və dəniz dibinə atqıların minimuma endirilməsini təmin etmək üçün kimyəvi əlavələrin seçimini təsvir etdi. Qazma zamanı istifadə edilən su əsaslı qazma məhlulları qazma şlamlarından mümkün qədər çox ayrılır və yenidən istifadə edilir; dənizdə qazma zamanı istifadə edilən əlavələrin toksiklik dərəcəsi aşağıdır (BK HOCNS "Qızıl" və "E" kateqoriyalı, yaxud oxşar toksiklik). Qazma zamanı dənizə mineral yağ əsaslı qazma məhlulları atılmır. Aşağı lülənin qazılmasında istifadə edilən neft əsaslı qazma məhlulları və əlaqədar şlamlar qazma qurğusuna qaytarılır və mümkün olan hallarda yenidən istifadə üçün ayrılır, qalan hissə emal və ya kənarlaşdırma üçün sahilə qaytarılır.

ƏMSSSTQ prosesinin bir hissəsi kimi, layihənin Tikinti, Quraşdırma və XQT (xəttə qoşma və tikinti) fazalarının müəyyən edilmiş qalıq mənfi təsirlərinə aşağıdakılar daxildir:

- ŞD2 qurğularını yerləşdirmək üçün Səngəçal Terminalının genişləndirilməsi (o cümlədən tikinti üçün müvəqqəti qurğular və tikinti işçiləri üçün yaşayış yerləri); •
- ŞDB platforma kompleksi ilə yeni Terminal qurğuları arasında qaz və kondensat xətlərinin, MEQ idxal xəttinin quraşdırılması və istismar sınaqları; •

- Sualtı axın xətlərinin və əlaqədar sualtı infrastrukturun quraşdırılması və istismar sınaqları; •
- Platformanın üst modullarının və dayaq özüllərinin sahildə tikintisi və istismardan əvvəlki sınaqları; və •
- Platforma kompleksinin dənizdə quraşdırılması və istismara buraxılması. •

Terminalda, sahildə aparılan tikinti işləri və sahilyanı sahədə boru kəmərinin çəkilməsi və anbar meydançalarında tikinti işlərinin əsasən orta əhəmiyyətli mənfi təsirlə nəticələnəcəyi proqnozlaşdırılmışdır. Terminalın tikinti maşın və mexanizmlərinin yaratdığı səs-küy təsirinin azaldılması üçün əlavə tədbirlərə işlər başlamazdan dərhal əvvəl səs-küyün təfərrüatlı qiymətləndirilməsinin başa çatdırılması, səs-küylü işlərin ehtimal edildiyi iş planlarının tamamlanması (yerli icmalara bildirilməlidir) və tikinti işlərindən əvvəl və işlər zamanı səs-küyə nəzarət daxil olub, əsas diqqəti müvafiq səs-küy həddindən hər hansı pozuntusunun səbəblərinin aşkar edilməsinə və aradan qaldırılmasına yönəldir. Boru kəməri və axın xəttinin istismardan əvvəlki sınaqları ilə əlaqədar dəniz mühitinə atqılar da orta səviyyəli mənfi təsir kimi qiymətləndirilmişdir. Dənizdəki digər quraşdırmaların və XQİB fəaliyyətinin dənizə təsiri əsasən kiçik əhəmiyyətli mənfi təsir kimi qiymətləndirilmişdir.

Əməliyyatlar zamanı sahildəki terminalda aparılan işlərlə əlaqədar səs-küy və emissiya orta səviyyəli mənfi təsir kimi qiymətləndirilmişdir. Əməliyyatlar zamanı dənizdə aparılan əməliyyatların təsiri əsasən kiçik əhəmiyyətli mənfi təsir kimi qiymətləndirilmişdir. Hasilat suyunun saxlanması üçün gölməçələrdən ehtimal edilən qeyri-müntəzəm istifadədən yaranan iylə əlaqədar təsirlər, gölməçədə saxlanan lay sularından yaranan Uçucu Üzvi Maddələrin havanın keyfiyyəti üçün təyin edilmiş həddi pozması mümkünlüyünü idarə etmək məqsədilə təmizləmə paketlərindən istifadənin və məqsədəuyğun hallarda iyə nəzarət edən texnologiyanın dizayna daxil edilməsinin qiymətləndirilməsinin də daxil olduğu mövcud nəzarət tədbirlərini və əlavə azaldıcı təsirləri nəzərə almaqla, orta mənfi təsir kimi qiymətləndirilmişdir.

Ehtimal edilən layihə fəaliyyətləri əsasında Layihə ƏMSSTQ-da növbəti sosial iqtisadi qarşılıqlı əlaqələrin yaranacağı müəyyən edilmişdir:

- İş yerlərinin yaradılması və sonradan işçilərin sayının azaldılması;
- Təlim və bacarığın inkişaf etdirilməsi;
- Malların və xidmətlərin tədarükü (o cümlədən tikinti sahəsində əməliyyatlar və onların işçiləri);
- Balıqçılıq və kommersiya gəmiçiliyi əməliyyatlarının pozulması; və
- Sahədən kənarında tikinti maşınlarının hərəkəti və bununla əlaqədar icmaların sağlamlığı və təhlükəsizliyi üçün riskin artması.



Tədqiqat işləri göstərdi ki, layihə işlərinin təsirinə ən çox məruz qalacaq şəxslərə və qruplara aşağıdakılar daxildir:

- Terminalın yaxınlığında yerləşən dörd əsas qəsəbənin - Səngəçal qəsəbəsinin, Ümid, Massiv 3 və Əzimbəndin - yerli icmaları;
- Əyləncə məqsədli, kiçik miqyaslı və ənənəvi balıqçılıqla məşğul olan şəxslər, kommersiya məqsədli balıqçılıqla məşğul olan şəxslər və sahilyanı ərazidən əyləncə məqsədi ilə istifadə edən şəxslər;
- Regional yol infrastrukturundan istifadə edən şəxslər;
- Yerli, regional və milli biznes sahələri və onların əməkdaşları (o cümlədən podratçılar və tikinti sahəsinin əməliyyatlarına cəlb olunmuş fəhlələr); və
- Kommersiya məqsədli balıqçılıqla məşğul olan gəmilərin sahibləri və heyəti və bu fəaliyyətlərin tənzimlənməsi ilə məşğul olan yerli hökumət orqanları.

Qiymətləndirmə əsasən məşğulluq, təlim və bacarığın inkişafı və mal və xidmətlərin satın alınması baxımından təsirin müsbət olacağını, mümkün mənfi təsirlərin (məs. balıqçılıq və gəmiçilik əməliyyatlarının pozulması) isə məqsədəuyğun planlar və azaltma tədbirləri ilə minimuma endiriləcəyini proqnozlaşdırmışdır.

## 5. ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL SAHƏNİN İDARƏ EDİLMƏSİ

Layihə ilə əlaqədar dəniz mühitinə müntəzəm və qeyri-müntəzəm atqıların təsirini azaltmaq üçün nəzarət tədbirlərinin və əlaqədar hesabatlarla verilən tələblərin tətbiqi Şahdəniz Mərhələ 2 ƏMSSTQ sənədində verilməmişdir. Buraya dizayn və istismar prinsipləri (məs. qeyri-su əsaslı qazma məhlulunun planlaşdırılmış atqısının olmaması), qurğulara texniki xidmət rejimləri, kimyəvi maddələrin məqsəduyğun şəkildə seçilməsi və səmərəli əməliyyatı təsdiq etmək və/yaxud standartlara əməl edildiyini təsdiq etmək üçün monitoring daxildir.

Layihənin hər bir fazası üçün monitoring və hesabat vermə prosedurları və sənədlərə verilən tələblər BP Azərbaycan şirkətinin Sağlamlıq, Əməyin təhlükəsizliyi, Təhlükəsizlik və Ətraf Mühitin mühafizəsi (SƏTTƏMM) Siyasətinə daxil edilmişdir. Layihə işə başladıqdan sonra BP şirkəti istismar etdiyi Şahdəniz və Azəri-Çıraq-Günəşli platformalarında artıq istifadə edilən prosedurlara əsaslanan və onlara uyğun gələn səciyyəvi monitoring, idarəetmə və hesabat vermə prosedurları dəstini hazırlamağı öhdəsinə götürür. Qeyd olunmalıdır ki, bu sənədlər əvvəl AYQİB və Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının (BMK) tələblərinə uyğun olaraq nəzərdən keçirilmişdir və bu yoxlamaların nəticələri göstərmişdir ki, sənədlər yüksək standartlara uyğun aparılmışdır və ümumilikdə bu tələblərə uyğundur.

Layihənin tikinti fazası üçün layihə proqramının Sağlamlıq, Əməyin Təhlükəsizliyi və Ətraf Mühitin Mühafizəsi (SƏTƏMM) Planı hazırlanmışdır və peşə sağlamlığı, sənaye gigiyenası, təhlükəsizlik, hüquqi və normativ uyğunluq və ekoloji və sosial təsirlərinin və risklərinin tətbiq edilən BP tələblərinə uyğun necə idarə ediləcəyini təsvir edir. Proqram SƏTƏMM Planı Layihənin tikinti Fazasında tələb olunan təhlükəsizlik və ətraf mühitin idarə edilməsi proqramları üçün hərtərəfli çərçivəni təchiz edir.

Layihəni icra komandalarından ekoloji və sosial tələblərin müvafiq hüquqi, müqavilə tələblərinə və digər tələblərə, o cümlədən ƏMSSTQ öhdəliklərinə uyğun yerinə yetirilməsinin çərçivəsi kimi Ətraf mühit və Sosial sahənin İdarəedilməsi və Monitoring Planından (ƏMSSİMP) istifadə etmək tələb olunur. ƏMSSİMP-a ekoloji səmərəni ƏMSSTQ öhdəliklərinin daxil olduğu Ekoloji Dizaynı yoxlama reyestri, Ekoloji və Sosial Uyğunluq Reyestri ilə müqayisədə idarə və nəzarət etmək üçün nəzərdə tutulmuş müxtəlif iş paketlərinə verilən səciyyəvi tələblər daxildir. ƏMSSİMP-na tikinti zamanı ekoloji və sosial tələbləri tətbiq etməni nəzərdə tutan idarəetmə planları, o cümlədən, aşağıdakılar daxildir:

- **Bərpa və landsaftı idarəetmə planı** – landsaftın idarə edilməsi; tikinti zamanı torpağın idarə edilməsi; sahənin bərpası; tullantıların idarə edilməsi; təlim; monitoring və hesabat vermə (qəbul olunub və nəzərdən keçirilib).
- **Tullantıların idarə edilməsi və minimuma endirilməsi planı** – tullantılar iyerarxiyası, satınalma; təsnifat; tullantı reyestrləri; emal; təlim; monitoring və hesabat vermə (qəbul olunub və nəzərdən keçirilib).

- **Ekoloji və vəhşi aləmi idarəetmə planı** – fon tədqiqatı; yoxlamalar; tikinti zamanı torpağın mühafizə; təlim; monitoring və hesabat vermə (qəbul olunub və nəzərdən keçirilib).
- **Çirkənmənin qarşısının alınmasının idarəetmə planı** - enerjiyə qənaət; emissiyaların idarə edilməsi; çirkəb sularının idarə edilməsi; çirkəbin təmizlənməsi və kənarlaşdırılması; kimyəvi maddələrin idarə edilməsi; səs-küy və titrəyiş; çirkənməmiş torpaqlar; təlim; monitoring və hesabat vermə (qəbul olunub və nəzərdən keçirilib).
- **İcmanın cəlb edilməsi və narahatlığın idarə edilməsi və monitoringi** – narahatlığın idarə edilməsi və monitoringi (səs-küy, işıq, iy, zərərvericilər) (qəbul olunub və nəzərdən keçirilib)
- **Arxeoloji və mədəni irsin idarə edilməsi** – məlum əhəmiyyətli mədəni irs ehtiyatlarının mühafizəsi; qəfil tapıntılarla bağlı prosedur; müşahidə jurnalı proseduru; təlim; monitoring və hesabat vermə (qəbul olunub və nəzərdən keçirilib).
- **Dağıntıların qarşısının alınması, cavab reaksiyası, bildiriş və tamamlama tədbirləri** – dağıntıların qarşısının alınması; təlim; monitoring və hesabat vermə.
- **Hərəkət və nəqliyyatın idarə edilməsi planı** – sürücülərin təlimi, avtomobillərin sahədə və sahədən kənar hərəkətləri; ağır yüklərin daşınması ilə bağlı risklərin qiymətləndirilməsi; təlim; monitoring və hesabat vermə.
- **İşçilər arasında münasibətin idarə edilməsi planı** – təlim və bacarığın inkişafı; şikayət vermə mexanizmi; işçilərin ixtisarı; monitoring və hesabat vermə (qəbul olunub və nəzərdən keçirilib) .

Bu idarəetmə planları ictimai istifadə üçün mümkün deyil, lakin, nəzərdən keçirilən məzmunlar kreditörün standartlarına uyğun olduğu göstərilən layihənin əvvəlki mərhələləri üzrə nəzərdən keçirilənlər ilə eynidir.

## **6. KREDİTOR QRUPUN TƏLƏBLƏRİ VƏ SİYASƏTLƏRİ İLƏ MÜQAYİSƏDƏ NƏTİCƏLƏR**

ƏMSSMM qiymətləndirməsinin nəticələri aşağıdakı bölmələrdə müzakirə edilmişdir və Kreditor Qrupun ekoloji və sosial sahə üzrə meyarlarına tam uyğunluğun nümayiş etdirilmədiyi sahələrə ilk növbədə istinadlar verilmişdir. Nəzərdən keçirmə və auditin nəticələri Kreditor Qrupun belə tələblərin oxşar olduğu hallarda cəmləşdirilmiş müvafiq tələbləri ilə müqayisədə təqdim edilmişdir.

### **ƏTRAF MÜHİTİN VƏ SOSIAL SAHƏNİN İDARƏ EDİLMƏSİ / MARAQLI TƏRƏFLƏRİN CƏLB EDİLMƏSİ**

*(BMK İstismar Göstəricisi 1: Ekoloji və Sosial risklərin və təsirlərin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi / AYİB İQ 1: Ətraf mühitin və sosial sahənin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi / AYİB İQ 10: Məlumatın açıqlanması və maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi / AYİB Alt-sektor qaydaları / Ekvator prinsipləri 2 - 6 / AİB Sosial və ekoloji direktivlər)*

#### **ƏMSSTQ həcmi**

Ətraf mühitə və sosial sahəyə təsirlər ƏMSSTQ əhatə dairəsi və Azərbaycanda əsas Hökumət maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi vasitəsilə müəyyən edildiyi kimi Layihənin bütün tərkib hissələrini tətbiq edilən sistemli proses vasitəsilə qiymətləndirilmişdir. Ətraf Mühitin və Sosial sahənin qiymətləndirilməsinə aşağıdakılar daxildir: noyabr 2013-cü il tarixli Şahdəniz Mərhələ 2 Layihəsinin ƏMSSTQ; buraya Şahdəniz Müqavilə Sahəsinin hasilat yatağı daxilində dənizdə quyuların və hasilat qurğularının genişləndirilməsinin, sahildə Səngəçal Terminalının (ST) emal qurğularının genişləndirilməsinin və dəniz qurğularını sahildəki Terminalla birləşdirən dəniz ixrac boru kəmərlərinin qiymətləndirilməsi daxildir. ƏMSSTQ-ə həmçinin Terminalda Cənubi Qafqaz Boru Kəmərinin Genişləndirilməsi (CQBKG) Layihəsi üçün kompressor, ölçmə və əlaqədar köməkçi qurğuların layihələşdirilməsi və tikintisi də daxildir. ƏMSSTQ bütün layihə qurğularının tikintisini, istismar sınaqlarını, dənizdə platformanın qoşulması və istismara buraxılmasını (QİB), işə başlanmasını və istismarını əhatə edir. Layihənin ƏMSSTQ-nə yerli Azərbaycan orqanlarından bundan əvvəl normativ təsdiq alınmaqla yerinə yetirilən işlərin, o cümlədən dənizdə Şahdəniz yatağında aparılmış qazmadan əvvəl və qazma işləri üçün hazırlanmış bir sıra Ekoloji Texniki Sənədlərin (ETS) qiymətləndirilməsi daxil deyil. Qazmadan əvvəl və qazma işləri üçün ETS sənədləri Şahdəniz Mərhələ 2 ƏMSSTQ-nə uyğun gələn ətraf mühitin və sosial sahənin sistemli qiymətləndirmə prosesindən istifadə edərək hazırlanmışdır. Bununla belə, ETS sənədlərinin təfərrüat səviyyəsi və əhatə dairəsi bir qədər məhduddur və ancaq əsas məsələləri əhatə edir. Məs. ETS-ə maraqlı tərəflərin geniş miqyasda cəlb edilməsi və ya ictimai açıqlama daxil deyil.

ST genişləndirilməsi üçün erkən sahə işləri üçün və bu yoxlamanın da bir hissəsi olan (ŞD2 İnfrastrukturunu üzrə ƏMSSTQ, URS, dekabr 2011-ci il) ayrıca ƏMSSTQaparılaraq ETSN

tərəfindən təsdiqlənmişdir və buraya sahəyə giriş, tikinti qurğuları, torpaq işləri və drenaj işləri daxil edilmişdir.

### **ƏMSSTQ qiymətləndirmə metodologiyası**

ŞD2 ƏMSSTQ-də ŞDB dayaq özüllərinin və üst modulların istehsalı üçün istifadə edilən Azərbaycandakı tikinti fazası gəmiqayırma tərsanələrində səs-küy təsirləri və qeyri-İXQ hava emissiyalarına məhdudlaşdırılan mümkün təsirlər qısa şəkildə qiymətləndirilmişdir (Fəsil 5.6). ƏMSSTQ torpağa olan tələbə (kreditorların tələbləri əsasında), torpaqdan istifadəyə və ya genişlənmə ilə bağlı ətraf mühitə və sosial sahəyə mümkün təsirlərə dair kifayət qədər təfərrüatlı məlumat vermir.

Kreditor Qrupun tələbləri və siyasətləri üçüncü tərəflərin ƏMST fəaliyyətləri Layihə ilə bağlı cavabdehlik daşımalarını nəzərdə tutur. Əhəmiyyətli odur ki, ƏMSSMM ƏMSSTQ-də ATA istehsalat sahəsinə dair sosial sahəyə təsirlərin məqsədəuyğun şəkildə müəyyən edildiyini nümayiş etdirən və mövcud sosial sahənin idarə edilməsi planlarının kreditor standartlarına uyğunluğuna görə kifayət olduğunu göstərən kifayət qədər ilkin sosial məlumatın olmadığını aşkar etmişdir. Bu sahə ƏMSSTQ hazırlanan zaman Layihə tərəfindən istifadə üçün təsdiq edilməmişdi və tam müəyyən edilmədən və ya qiymətləndirilmədən alternativ seçim kimi təqdim edilmişdi.

### **Ekoloji məqsədlər**

Şahdəniz layihəsi üçün hərtərəfli ekoloji fəaliyyət məqsədləri Azərbaycanın hökumət orqanlarından, normativ və elmi təşkilatlardan ibarət olan işçi qrupun 2008-ci ildə hazırladığı Layihə üçün səciyyəvi Ətraf mühitin mühafizəsi standartlarına (ƏMMS) daxil edilmişdir. Bununla belə, ETSN hələ də ƏMMS-ni təsdiq etməmişdir və, buna görə də, bu standartların hələ qanuni qüvvəsi yoxdur. ƏMMS tam təsdiq edilənə qədər Layihə Hasilatın Pay Bölgüsü Sazişinə daxil edilmiş və HPBS imzalandığı ana (1996-cı il) mövcud olan beynəlxalq neft sənayesi üçün ümumi standartları və təcrübəni təsvir edən daha ümumi ekoloji standartlara əməl etməlidir. ƏMSSTQ (Fəsil 2/5) qeyd edir ki, ŞD2 Layihəsi cari milli qanunvericilik HPBS müddəalarına uyğun olduğu və beynəlxalq neft sənayesi standartlarına və təcrübəsinə zidd olmadığı hallarda bu milli qanunvericiliyə əməl edəcək.

### **Təsir sahəsi**

ƏMSSMM aşkar etdi ki, Layihənin təsir sahəsi (kreditorun standartlarında təqdim olunan konsepsiya) bütün Layihə fəaliyyətləri və fazaları üçün tam təsvir edilməmişdir və nəticədə ətraf mühitin və sosial sahənin idarə edilməsi proqramlarının belə əlaqədar təsirləri azaldacağı məhdud dərəcədə nümayiş etdirilmişdir. Səngəçal Terminalının genişləndirilməsi ilə bağlı təsir dairəsi ilkin sosial məlumatı və Layihənin tikinti və istismar fazaları əsasında modelləşdirilmiş təsirlərə əsasən müəyyən edilmişdir. Bununla belə, ƏMSSTQ-də təsvir edilmiş digər Layihə fəaliyyətləri üçün, o cümlədən tərsanələr və tullantıların idarə edilməsi

qurğuları üçün oxşar qiymətləndirmə aparılmamışdır və bu sahələrdə qonşu icmalara təsir miqyası və ya mümkünlüyü aydın deyil.

Hesabat verilmiş ilkin sosial-iqtisadi şəraitlər sosial sahəyə təsirin dəlillərə əsaslanan qiymətləndirilməsini aparmaq üçün istifadə edilməmişdir. Misal üçün, Səngəçal Terminalının qonşuluğundakı kəndlərə təsirlər müxtəlif şəraitləri göstərmək üçün fərq qoyulmamışdır. ƏMSSTQ-də verilmiş ilkin sosial məlumatlar təsirə məruz qalmış icmalar daxilində sosial sahəyə təsirin idarə edilməsi proqramlarının səmərəsini effektiv şəkildə izləmək üçün kifayət deyildir.

### **İdarəetmə sistemləri və planları**

ƏMSSMM qeyd edir ki, Layihədə mövcud Şahdəniz əməliyyatları üçün müxtəlif idarəetmə planları vardır və Tikinti fazasının idarə edilməsi və monitorinq proqramlarında təsir və risklərdən yan keçilməsinə üstünlük verilir. Bu planlara ölçülə bilən hədəflər və göstəricilər daxil edilmişdir və dəqiq təyin edilmiş vaxt müddətinə malik əməliyyatlar üçün aydın rollar və cavabdehliklər müəyyən edilmişdir. Bununla belə, xüsusilə sosial sahənin idarə edilməsi planlarında (SSİP), məsələn planlaşdırılmamış, lakin proqnozlaşdırıla bilən inkişafa ünvanlanan (məs, hər hansı sızmaya nəzarət lazım olan hallarda cavab reaksiyasını həyata keçirmək üçün idarəetmə planı ilə aydın şəkildə əlaqələndirilməmişdir), fəvqəladə hallara hazırlıq və cavab reaksiyasının həyata keçirilməsində təsirə məruz qalan icmalarla əlaqə saxlama (bax aşağıda), və quruda/sahilyanı ərazidə boru kəmərinin çəkilməsi ilə əlaqədar müvəqqəti işlərlə yerlərindən sıxışdırılıb çıxarılmış şəxslərin kiçikmiqyaslı balıqçılıq fəaliyyətinin/dolanışığın bərpa edilməsini idarə edən tədbirlərində müəyyən çatışmazlıqlar vardır.

Şahdəniz Mərhələ 2 Layihəsinin tikinti fazası üçün hazırlanmış bütün ətraf mühitin və sosial sahənin idarə edilməsi proqramlarında aşkar edilmiş nəzərəçarpacaq çatışmazlıq və Kreditor Qrupunun tələbləri ilə uyğunsuzluq ondan ibarətdir ki, bu planlar ƏMSSTQ prosesində ictimaiyyətə açıqlanmamışdır və hazırda ümumi ictimaiyyət üçün mümkün deyil.

ƏMSSMM auditdə qeyd edir ki, operator öz komandası daxilində ekoloji və sosial fəaliyyət funksiyasını idarə etmək üçün bacarıqlı peşəkarlar qrupu yaratmış və lazım olan hallarda, məsələn, ƏMSSTQ hazırlanması və təqdim edilməsi üçün onlara xarici mütəxəssislər yardım etmişdir.

### **Maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi, məsləhətləşmələr və açıqlanma**

ƏMSSTQ görülmüş açıqlanma tədbirlərini (daha doğrusu, məsləhətləşmə seminarlarının həcminin hazırlanması və məsləhət üçün ilkin ƏMSSTQ hesabatının təqdim edilməsi), o cümlədən məsləhətləşmə prosesində səsləndirilmiş yüksək səviyyəli məsələləri sənədləşdirir. ƏMSSTQ məsləhətləşmənin lazımi qaydada aparıldığı qeyd edilsə də, Layihənin davam edən məsləhətləşmə və maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi prosesi açıqlanan sənədlərdə (və ya bu

tapşırığın bir hissəsi kimi nəzərdən keçirilənlər) aydın müəyyən edilməmişdir. ƏMSSMM tikinti fazası üçün yerli səviyyədə aparılan davamlı cəlb olunma və iştirakı, o cümlədən, şikayətlərə baxılması mexanizminin tətbiqi yoxlama üçün müşahidə edilməmişdir.

ƏMSSMM üçüncü tərəflərin idarə etdiyi Layihə sahələrində, məs. tikinti sahələrində və ya tullantı qurğularında təsirə məruz qalmış icmaların cəlb edilməsi cəhdlərini göstərən dəlilləri də aşkar etməmişdir. Operator və ya onun podratçılarının bu qurğular yaxınlığında təsirə məruz qalması mümkün olan icmalarla açıqlama, məsləhət və maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi ilə bağlı cavabdehliklərin müəyyən edilməsi və tətbiqi məqsədilə ARDNŞ / bələdiyyə / digər əlaqədar orqanlarla əlaqə yaratması nümayiş etdirilməmişdir.

### **Monitoring**

Şahdəniz operatoru ətraf mühitə mümkün təsirlərin dəqiq təsvirini təmin etmək məqsədi güdən davamlı, uzunmüddətli verilənlər dəstini təchiz etməyi nəzərdə tutan Ətraf mühitin monitoringi proqramını (ƏMMP) tətbiq etmişdir. ƏMMP 10 illik qrafiki nəzərdə tutur və növbəti 3 il üçün təfərrüatlı monitoring planı hazırlanmış, sonrakı 7 il üçün isə planın ümumi icmalı işlənmişdir. Əsas diqqəti çöküntülər kimi dəniz dibi mühitinə dəniz mühitinin monitoringi aparılmış və onların əlaqədar bioloji icmaları ekoloji status və təsirin ən etibarlı göstəricilərinin mənbəyi kimi geniş miqyasda nəzərdən keçirilmişdir.

Quruda torpaqda aparılan əməliyyatlara gəldikdə, burada əsas diqqət Terminalın qonşuluğunda torpağın ekosisteminin monitoringi, quşların tədqiqi, ətraf havanın keyfiyyətinin monitoringi və qrunt və səth sularının keyfiyyətinin monitoringi kimi ətraf mühitin izlənməsinə verilmişdir. Bundan əlavə, Səngəçal körfəzində sahilyanı balıqların monitoringi və bio-monitorinq aparılmış və gələcək tədqiqatların 10 illik qrafikə uyğun aparılması təklif edilmişdir.

ƏMSSTQ ŞD2 Layihəsi üçün ətraf mühitin monitoringi proqramının genişləndirilərək operator tərəfindən yaradılan əsas atqıların əməli monitoringinin proqrama daxil edilməsi prosesini təsvir edir. Müntəzəm monitoringin məqsədi üst-üstə düşən regional tədqiqatların və ilkin məlumatların nəticələrini nəzərə almaqla, vaxt ərzində baş verən meyllərin başa düşülməsidir. Əməliyyatlardan yaranan atqıların monitoringi ilə birlikdə bu yaxınlaşma üsulu Layihə əməliyyatlarının təsirinin qiymətləndirilməsi və müşahidə edilən təsirlə ƏMSSTQ-də proqnozlaşdırılmış təsirin müqayisə edilməsi üçün sanballı əsas verir.

### **İŞÇİ QÜVVƏSİ VƏ İŞ ŞƏRAİTİ**

*BMK İstismar Göstəricisi 2: İşçi qüvvəsi və iş şəraiti / AYİB İT 2: İşçi qüvvəsi və iş şəraiti*

Bu yoxlamanın bir hissəsi kimi, işçi qüvvəsi və iş şəraiti meyarlarında heç bir nəzərəçarpacaq çatışmazlıqlar aşkar edilməmişdir.

## **EHTİYATLARIN SƏMƏRƏSİ VƏ ÇİRLƏNMƏNİN QARŞISININ ALINMASI**

*(BMK İstismar Göstəricisi 3, AYİB İstismara verilən Tələblər 3, AİB Təhlükəsizlik Direktivləri).*

Ehtiyatların səmərəsi və çirklənmənin qarşısının alınması meyarlarında bu yoxlamanın bir hissəsi kimi heç bir nəzərəcarpacaq çatışmazlıqlar aşkar edilməmişdir.

## **İCMANIN SAĞLAMLIĞI, ƏMƏYİNİN TƏHLÜKƏSİZLİYİ VƏ MÜHAFİZƏSİ**

*BMK İstismar Göstəricisi 4: İcmanın sağlamlığı, əməyinin təhlükəsizliyi və mühafizəsi / AYİB İT 4: İcmanın sağlamlığı, əməyinin təhlükəsizliyi və mühafizəsi*

İcmanın sağlamlığı, əməyinin təhlükəsizliyi və mühafizəsi məsələləri Şahdəniz Mərhələ 2 və ya Erkən İnfrastruktur İşlərinin ƏMSSTQ sənədlərində qiymətləndirilməmişdir (məsələn, antisosial davranış və sosial münasibət), yaxud onlar sənədin əhatə dairəsindən çıxarılmışdır (məsələn, quruda aparılan boru kəmərinin çəkilişi nəticəsində yol/dəmiryol hərəkətinin pozulması, sağlamlıq və əməyin təhlükəsizliyi üçün risklər və təsirlər).

Operator Layihənin tikinti fazası üçün Proqramın SƏTƏMM Planında sağlamlıq, əməyin təhlükəsizliyi və ətraf mühitin mühafizəsi üzrə liderliyi, planlaşdırma və idarəetməni, hüquqi və normativ çərçivəni, eləcə də podratçının sağlamlıq və əməyin təhlükəsizliyi, mühafizə, ekoloji və sosial cavabdehliyinin idarəedilməsi, i və özünü-yoxlamayı təsvir edərək icmalara təsir edə biləcək fəvqəladə halları və digər təhlükələri həll edən sistemin mövcud olduğunu nümayiş etdirmişdir. Digər idarəetmə planlarında olduğu kimi, bu, ictimaiyyətə açıqlanmadığından Kreditor Qrupun siyasətlərinin tələblərinə uyğun gəlmir.

## **MƏCBURİ KÖÇÜRÜLMƏ**

*BMK İstismar Göstəricisi 5: Torpağın alınması və məcburi köçürülmə / AYİB İT 5: Torpağın alınması, məcburi köçürülmə və stabil iqtisadi vəziyyətin pozulması*

ƏMSSTQ layihənin dizayn mərhələsində ətraf mühitə və sosial sahəyə təsirlərin qarşısını almaq və ya minimuma endirmək üçün torpağın alınmasını optimallaşdırma variantlarını müzakirə edir. Bununla belə, aydındır ki, qaz ixrac və MEQ boru kəmərlərinin keçidlərinin sahilyanı ərazidə tikintisi nəticəsində Layihə balıqçılıq təsərrüfatlarının stabil iqtisadi vəziyyətinin bir qədər pozulmasına səbəb olur. ƏMSSTQ həmçinin ATA tikinti sahəsinin genişləndirilməsi üçün əldə olunan torpaq sahəsi ilə əlaqədar məhdud ilkin sosial məlumat aşkar etmişdir.

Dəniz istisna zonasının məcburi tətbiqi nəticəsində yaranan təsirin qiymətləndirilməsi kiçikmiqyaslı balıqçılıqla məşğul olan təsərrüfatlara mümkün təsirin dəyəcəyini təsdiq etdi və nəticədə Səngəçal körfəzi daxilində və sahilyanı mühitdə kiçikmiqyaslı balıqçılıq fəaliyyətinə dair əlavə məlumat toplamaq üçün balıqçılıq təsərrüfatlarının ilkin tədqiqatı aparılır. İlkin



tədqiqat göstərdi ki, balıqçıların Körfəzin təbii ehtiyatlarından istifadə imkanlarının müvəqqəti itirilməsini əvəz etmək üçün dolanışıq vəziyyətinin bərpası tələb olunur.

Dolanışıq vəziyyətinin bərpa edilməsi istiqamətində işlər başlasa və bu sahədə müəyyən razılaşmalar əldə olunmuş olsa da, tikintidən əvvəl və bununla da həyat şəraitinə təsir baş verdiyi zaman balıqçılarla son razılaşmaların əldə ediləcəyi və ya kompensasiyaların ödəniləcəyi hələ təsdiq edilməmişdir. Təzminat alma hüququ şablonu hazırlanmışdır, lakin ƏMSSMM-ə nəzərdən keçirmək üçün təqdim edilmiş sənədlərdə metodologiya hələ müzakirə edilməmiş və ödəniş cədvəli təyin edilməmişdir. Bundan əlavə, ƏMSSMM dolanışıq vəziyyətinin bərpa edilməsi üçün səciyyəvi şikayət vermə prosesinin təbii ehtiyatlardan istifadə imkanının itirilməsindən əvvəl hazırlanmışını təsdiq edə bilməmişdir.

Layihə hələ də Kiçikmiqyaslı balıqçılığın idarə edilməsi planı vasitəsilə dolanışıq vəziyyətinin bərpa edilməsi çərçivəsini təşkil etməlidir. Buraya maraqlı tərəflərlə razılaşma əsasında giriş müvəqqəti olaraq itirildiyi bütün müddət ərzində dolanışıq vəziyyətinin məqsədəuyğun (maliyyə və qeyri-maliyyə) bərpası tədbirlərinin müəyyən edilməsi daxil olacaq. Girişin müvəqqəti itirilməsi tikinti zamanı 2015-ci ilin fevral ayından təxminən 9 ay ərzində tətbiq olunacaq və bundan sonra işə giriş bərpa olunacaq.

Kreditorların tələblərinə əsasən, kompensasiyanın köçürülmə başlanmazdan əvvəl ödənməsi tələb olunur, çünki köçürülmə planının tam tətbiqi uzun vaxt apara bilər. Operator hələ kompensasiya ödənişi tədbirlərini əhatə edən İdarəetmə Planını və təqdim edilməsi tarixini sənədləşdirməmişdir. Kompensasiya tədbirləri Təzminat alma hüququ şablonunda hazırlanmış və sənədləşdirilmişdir, lakin ƏMSSMM bu şablonun əsasını təşkil edən metodologiyanın sənədləşdirildiyindən və ya ictimaiyyətə açıqlandığından əmin deyil. Operator göstərir ki, kompensasiya ödənişləri qanuni tələblərə və Şahdəniz Layihəsi operatorunun keçmiş kompensasiya ödənişləri təcrübəsinə əsaslanacaq.

Təsirə məruz qalmış şəxsləri narahat edən məsələlərin və kiçikmiqyaslı balıqçı təsərrüfatlarının şikayətlərinin alınması və həll edilməsi mexanizminin Layihənin mövcud şikayət vermə prosedurlarına uyğun təşkil edilməsi təklif olunmuşdur. Onun hazırlanması üçün vaxt müddəti hələ müəyyən edilməmişdir, yaxud o, tətbiq edilsə də, sənədlər ƏMSSMM-nin nəzərdən keçirməsi üçün təqdim edilməmişdi.

## **BİOLOJİ RƏNGARƏNGLİYİN QORUNMASI VƏ CANLI TƏBİİ EHTİYATLARIN DAVAMLI İDARƏ EDİLMƏSİ**

*BMK İstismar Göstəricisi 6: Bioloji rəngarəngliyin qorunması və canlı təbii ehtiyatların davamlı idarə edilməsi / AYİB İT 6: Bioloji rəngarəngliyin qorunması və canlı təbii ehtiyatların davamlı idarə edilməsi*

Biomüxtəlifliyin qorunması və canlı təbii ehtiyatların davamlı idarə olunması meyarlarına əsasən bu yoxlamanın bir hissəsi kimi nəzərəcarpacaq dəyişiklik aşkar edilməmişdir.

## **YERLİ ƏHALİ**

*BMK İstismar Göstəricisi 7: Yerli Əhali / AYİB İT 7: Yerli Əhali*

Bu Layihə üçün Yerli Əhali ilə bağlı meyarların işə salınmadığı hesab olunur.

## **MƏDƏNİ İRS**

*BMK İstismar Göstəricisi 8: Mədəni İrs / AYİB İT 8: Mədəni irs*

### **Maddi irs**

ƏMSSMM normativ orqanlardan kənar mütəxəssis maraqları olan şəxslər və ya qruplarla mədəni irsə dair yönəlmiş məsləhətin aparılması dəlillərinin çatışmadığını qeyd edir.

*AYİB İT 8: Mədəni irs*

### **Qeyri-maddi irs**

Kreditorun standartları qeyri-maddi mədəni irsi qiymətləndirməyi tələb edir. Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu Layihənin müşahidə jurnalının aparılmasına cəlb edilsə də, qeyri-maddi mədəni irsin tədqiqinin aparıldığı, davam etdiyi və ya gələcəkdə aparılması planlaşdırıldığı məlum deyil.

## 7. NƏTİCƏ

Nəzərdən keçirmə və audit, ümumilikdə yüksək standart olması, yaxşı beynəlxalq təcrübələrə uyğun hesab olunan Şahdəniz Mərhələ 2 Layihəsi üçün ətraf mühitə və sosial sahəyə təsirin hərtərəfli qiymətləndirilməsi prosesinin aparıldığını müəyyən etdi. ƏMSSTQ əvvəllər 2002-ci ildə Mərhələ 1 üçün yerinə yetirilmiş ƏMSSTQ-ə tabe olan Şahdəniz Layihəsi üçün ən son qiymətləndirməni təmsil edir. 2014-cü il ƏMSSTQ-i 2006-cı ildən etibarən Mərhələ 1 Layihəsinin fəaliyyətindən əldə edilmiş bilik və ilkin ƏMSSTQ tədqiqatlarından sonra davam etdirilmiş əlaqədar ətraf mühitin və sosial sahənin monitorinqi və idarə edilməsi proqramları əsasında hazırlanmışdır. Şahdəniz Layihəsindən əldə edilmiş əməliyyat biliyi, Layihənin ekoloji və sosial amilləri ilə bağlı əldə edilmiş anlayışlar birgə 2014-cü il ƏMSSTQ Layihəsi üçün təsirlərin müəyyən edilməsini, əhatə dairəsini və qiymətləndirilməsini müəyyən etdi.

Kreditorun siyasətinə uyğun olmayan material:

- PR1 (14 və 15-ci paragraflar), PR10 (17-ci paragraf): ƏMSQP-da sənədlərin çatışmazlığı; Məlumatların açıqlanmasına nəzərdə tutulan təsirazaltma tədbirlərinin hamısı və tətbiq olunma məsələləri daxil edilməyib, xüsusilə də Ətraf Mühitə və Sosial İdarəetmə Planları. Buraya Maraqlı Tərəflərin Cəlb olunma Planı daxildir - bu planın operatorun cəlb etmə və açıqlama fəaliyyətlərini necə aparmasına maddi təsir imkanı var, o cümlədən, Layihənin, risk qruplarının və işçilərin qeyri-proporsional şəkildə təsir etdikləri.

Ümumiyyətlə, ƏMSSTQ Layihənin nəzərəcarpacaq ekoloji və sosial amillərinin sistemli və təfərrüatlı qiymətləndirilməsini təchiz edir. Ətraf mühitə və sosial sahəyə dair ilkin verilənlər hərtərəfli olub, 10 illik müddət ərzində sazlanmış monitorinq proqramlarından hazırlanmışdır. Lakin Layihənin Səngəçal terminalından uzaqda və ətrafdakı ərazilərdə (o cümlədən tikinti tərsənələrində) yerləşən sahil elementləri üçün hazırlanmış sosial sahəyə dair ilkin məlumatlarda bəzi məhdudiyətlər aşkar edilmişdir. Təsirin qiymətləndirilməsi üsulu sanballı və Qabaqcıl beynəlxalq sənaye təcrübəsinə uyğundur. ƏMSSTQ-də istifadə edilmiş təsirin qiymətləndirilməsinin həcmnin müəyyən edilməsi prosesi Şahdəniz Mərhələ 2 üçün nəzərəcarpacaq ola biləcək ekoloji və sosial amillərin müəyyən edilməsində Layihənin keçmiş təcrübəsinə tətbiq etmişdir. Bu proses operatora Layihənin dizaynını elə hazırlamağa imkan verir ki, mümkün olan hallarda nəzərəcarpacaq təsirlərdən yan keçilsin və ya təsdiq edilmiş üsul və texnologiyalardan istifadə edərək kifayət qədər azaldılsın.

Ətraf mühitin və sosial sahənin auditi vasitəsilə aşkar edilmiş çatışmazlıqların səbəbi əsasən Kreditor Qrupun tətbiq etdiyi ekoloji və sosial fəaliyyət meyarları ilə Şahdəniz Layihəsinə tətbiq edilən və ƏMSSTQ-də əks etdirilmiş uyğunluq tələbləri, o cümlədən normativ tələblər və Layihə operatorunun (BP) standartları arasındakı fərkdir. Kreditor Qrupun

standartlarından və siyasətlərindən ən nəzərəçarpacaq fərq layihənin tikinti və istismar fazaları üçün hazırlanmış ətraf mühitin və sosial sahənin idarə edilməsi planlarının və maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi planlarının ictimai səviyyədə açıqlanmaması ilə əlaqədardır.

ƏMSSMM qeyd edir ki, ətraf mühitin və sosial aləmin nəzərdən keçirilməsi və auditi zamanı aşkar edilmiş bəzi çatışmazlıqlar ƏMSSMM-yə Layihə məlumatlarından istifadə və şəxslərlə söhbətlər üçün verilən məhdud giriş imkanı nəticəsində ola bilər. Qəbul edildiyi kimi LOŞ Kreditor Qrupundan vəsait almaq niyyətində olan bir tərəf kimi Şahdəniz Layihəsinin operatoru deyil və ekoloji və sosial fəaliyyətə təsiri, eləcə də Layihənin ekoloji və sosial cəhətdən Kreditor Qrupunun siyasət və standartlarına uyğunluğunu nümayiş etdirməqabiliyyəti məhduddur.